

РЕЦЕНЗИЯ

относно дисертационен труд за придобиване на образователна и научна степен "Доктор" по научна специалност "Икономика и управление (селско стопанство)", професионално направление 3.8. Икономика, област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки

Изготвил рецензията: *доц. д-р Теодорина Желязкова Турлакова*, Икономически университет-Варна. Рецензията е подготвена въз основа на Заповед № 554/22.02.2023 г. на Ректора на Тракийския университет - Стара Загора, на основание чл. 5 (3) и (4) от ПРАСТрУ

Автор на дисертационния труд: *Дарина Стоянова Стоянова*, докторант в редовна форма на обучение в област на висше образование 3. Социални, стопански и правни науки, професионално направление 3.8. Икономика, по докторска програма "Икономика и управление (селско стопанство)" към катедра "Индустриален бизнес и предприемачество" на Стопански факултет при Тракийски университет - Стара Загора
Тема на дисертационния труд: *"Влияние на безвъзмездното финансиране върху ефективността в аграрния сектор"*

УВАЖАЕМИ ЧЛЕНОВЕ НА НАУЧНОТО ЖУРИ,

Представеният за обсъждане дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ е в обем от 190 стандартни страници, включващ увод, три глави, изводи и препоръки, заключение, списък с използваната литература с 245 литературни и информационни източници, приложения. Текста е аргументиран с данни, обобщени в 29 таблици и 10 фигури. Придружаващите документи са автореферат, автобиография, информационни карти, дипломи, списък с публикации, както и декларация за достоверност на информацията, съгласно изискванията на ПРАСТрУ.

I. Данни за докторанта

Докторант Дарина Стоянова е родена на 02.03.1991 г. През 2014 г. завършва бакалавърска степен в Икономически университет-Варна, специалност "Счетоводство и контрол", след което магистратура в специалност „Предприемачество и иновации“ в Тракийски университет. Работи като стажант счетоводител и оперативен счетоводител в счетоводни фирми, а от 2022 г. е асистент към катедра „Мениджмънт“ при Стопански факултет на Тракийски университет. Притежава много добра компютърна подготовка, както и умения за работа със счетоводен и статистически софтуер.

Дарина Стоянова е докторант в редовна форма на обучение в катедра "Индустриален бизнес и предприемачество" към Стопанския факултет на

Тракийския университет - Стара Загора. Дисертационният ѝ труд на тема "Влияние на безвъзмездното финансиране върху ефективността в аграрния сектор" е обсъден на заседание на разширен катедрен съвет на катедра "Индустриален бизнес и предприемачество" при Стопански факултет на университета, проведено на 20.09.2023 г. (Протокол № 88), с решение да бъде допуснат до публична защита.

II. Актуалност, цели и задачи на дисертационния труд

Дисертационният труд на Дарина Стоянова е посветен на интересен и сложен комплекс от проблеми, отнасящи се до оценка на влиянието на безвъзмездното финансиране върху ефективността на аграрния сектор.

Подбраната тема е актуална и значима, заслужава внимание и има място в научния дебат както в теоретичен, така и в практико-приложен план. По въпросите на държавната подкрепа са посветени редица изследвания на чужди и български автори, дискуссионен остава проблемът за намеса на държавата в развитието на аграрния сектор. В тази връзка в дисертационния труд се аргументира необходимостта от финансиране на аграрния сектор, като сред най-важните предпоставки се разглеждат икономическата несигурност, значимостта на аграрния сектор за икономиката и продоволствената сигурност на страната, влиянието на аграрната дейност върху околната среда и др. Нещо повече, в представеният научен труд докторанта е базирал своето изследване върху резултативността на държавната подкрепа, измервана чрез комплекс от взаимосвързани показатели и променливи. Обоснована е взаимовръзката „безвъзмездно финансиране - ефективност на земеделското предприятие“, която намира отражение и в разработената методика на изследване. Ето защо приемам за резонен научния и приложен интерес на докторанта в тази посока.

Целта на дисертацията е ясно формулирана, изследователската теза и хипотезите съответстват на общата изследователска насоченост и етапите на анализ. Предметът, обектът и задачите на изследването са в логична връзка с поставената цел. Избраният подход и методика на изследването позволяват постигането на изследователската цел и решаването на поставените в дисертационния труд задачи. Продължителният времеви период на анализ (2012-2021г.) са дали възможност на докторанта да изведе редица закономерности в развитието на земеделските предприятия и да открие тенденциите по отношение на ефективността на безвъзмездното финансиране. Използваните методи за анализ са научно обосновани и показват високо методологично ниво на изследването.

III. Оценка на структурата и съдържанието на дисертационния труд

Структурата на дисертационния труд като елементи, съотношения и връзка между тях може да се приеме за балансирана и логично изградена. Тя отразява последователността на възприетия от автора концептуален модел на изследването в съответствие с неговата цел и основна изследователска теза. Дисертационния труд съдържа увод, три глави, заключение, литература и приложения.

В увода на разработката са дефинирани основните елементи на изследователската инфраструктура: нейния обект, предмет, изследователска теза, основната цел и задачи, изследователски хипотези и ограниченията на изследването. Прецизната формулировка на посочените елементи и обосновката за актуалността на дискутираната проблематика дават възможност на автора да очертае концептуално, основните опорни точки на последващото научно изследване.

В глава първа на дисертацията намират място теоретичните въпроси на държавната намеса в аграрния сектор. Разглежда се еволюцията на теориите за държавната подкрепа (периодите на протекционизъм, свободна търговия, икономическо посредничество и др.), както и нормативното регулиране на държавното финансиране. Авторът акцентира върху развитието на теоретичните възгледи за държавната помощ и извежда концепциите, свързани с дефинирането и принципите на държавната безвъзмездна помощ. Съвсем основателно и логично, базирайки се на различни подходи и теоретични постановки (вкл. цитирайки автори като Христова, Терзиев, Арабаджиев и др.) докторантът извежда на преден план взаимовръзката между безвъзмездното финансиране и резултатите от дейността на предприятията, а именно: инвестиционна активност, заетост, реализирани иновации и др.

След обстойно проучване докторантът разработва и представя собствена класификация в две основни категории-косвена и пряка държавна подкрепа и съответстващите им съвременни форми на проявление като субсидии, данъчни облекчения, разсрочване на задължения, услуги, законодателна защита и др. На тази основа авторът предлага подходяща (от гл. т. на научното изследване) класификация на инструментите за държавна интервенция в аграрния сектор, които в съвременните условия се отличават с многообразие и детайлно нормативно регламентиране. Направени са изводи относно: влиянието на безвъзмездната финансова подкрепа върху различните по размер МСП в земеделието; неблагоприятното въздействие на дългосрочната държавна помощ; пазарните и икономически промени в аграрния сектор и необходимостта от усъвършенстване на механизмите и инструментите за държавна интервенция. Аргументирано и многообхватно в параграф 3 са представени критичните виждания на автора относно дискутираните въпроси, обосноваващи

необходимостта или отричащи държавната намеса в икономиката и в частност в аграрния сектор.

Втора глава представя разработената теоретико-методологична рамка за изследване и оценка на влиянието на държавната безвъзмездна подкрепа върху ефективността на аграрните предприятия. В тази връзка много точно, с последователност и яснота се изгражда методиката за анализ като се обосновават няколко основни хипотези, върху които се построява цялостното изследване. Дефинирани са факторите на зависимостта между безвъзмездната подкрепа и финансовите резултати на земеделските стопанства, измерени чрез показатели като рентабилност и производителност. Определени са независимата променлива (безвъзмездно финансиране) и няколко контролни променливи (иновационна активност; инвестиции в активи; размер и възраст на предприятието; и капиталова структура). Така обосновават показателите и променливи изграждат два основни модела на изследване: регресионен модел с фиксирани ефекти и модел на логистична регресия. Въз основа на последователна и систематизирана работа върху показатели, променливи и аргументирани методи за изследване докторантът с лекота успява да надгради методиката на изследване, което представлява една солидна база за приложните изследвания и изводите, направени в трета глава.

В трета глава докторантът умело задълбочава изследването в посока на критичен анализ на държавното безвъзмездно финансиране през различни исторически периоди от развитието на страната, включително и преди и след присъединяването ѝ към ЕС. На основата на емпирични данни са изведени описателни характеристики и е извършен дисперсионен анализ на различията в резултатите на аграрните предприятия. При спазване на необходимите условия са приложени иконометричните модели, представени и аргументирани в методиката на изследване (параграф 4 на втора глава). Направените изводи са в посока да се приемат или отхвърлят поставените в методологичната част хипотези. Цялостният диагностичен, регресионен и ретроспективен анализ на влиянието на безвъзмездното финансиране върху резултатите на аграрните предприятия приемат за компетентни и изчерпателни.

В заключението на дисертацията се правят обобщения и изводи относно теоретичните възгледи и подходи, направените групирания и класификации, както и относно констатираните тенденции и зависимости между безвъзмездното финансиране и ефективността в дейността на аграрните предприятия.

Библиографската справка показва отлична теоретична и практическа осведоменост на автора на дисертационния труд.

Предвид основните изисквания за разработване на дисертационни трудове могат да бъдат направени следните съществени констатации относно рецензираната разработка:

- Дисертационният труд на Дарина Стоянова третира значим проблем за теорията и практиката. Той е задълбочено изследване, за разработването на което са проучени редица източници: статии от български и чуждестранни автори в

специализирани издания, статистически източници, нормативни документи и др. Това се наблюдава както в теоретичната част, така и по отношение на прилагането например на логистичната регресия като специфичен метод на анализ (табл. 5, стр.91; табл.4 за регресионни модели с фиксирани ефекти).

- Изпълнението на целта и задачите е на основата освен на сериозна теоретична подготовка и на извършени теренни проучвания и анализи чрез вторични емпирични данни, базирани на сериозен времеви обхват;
- В структурно отношение разработката (в раздели и параграфи) е добре балансирана и представя логично развитието на изследването от теоретичната (с постановъчен характер) през аналитичната част на труда;
- Систематизирани са резултатите от извършената изследователска работа, на редица места те са обобщени и представени в таблична форма (табл. 2, стр.40; табл.3, стр.77 и др.), а изводите са представени синтезирано в края на всяка глава;
- Подбраната методика на изследването(стр.98, фиг.2) с прилагане на разнообразни статистико-математически методи и базираща се на показатели за анализ на ефективността (рентабилност, производителност и др.) дава възможност за обстойна икономическа оценка и изводи;
 - Научните обобщения за безвъзмездното финансиране и неговата ефективност в съдържателен план дават възможност за изясняване на основният понятиен апарат и дискуссионните въпроси в тази област;
 - Стилът на разработката е научен, а цитирането е коректно. Проличава научна обоснованост и аргументация на направените изводи.

IV. Научни и научно-приложни резултати на дисертационния труд

Основните научни и научно-приложни приноси в дисертационния труд могат да се обособят в следните направления:

- с теоретична насоченост – систематизация и критичен анализ на теоретичните възгледи за намесата на държавата в икономиката, включително и обосноваността ѝ за развитие на аграрния сектор;
- разработена е методика за изследване и оценка на влиянието на предоставените безвъзмездни финансови средства върху ефективността на предприятията от аграрния сектор;
- изведена е класификация на формите на държавна подкрепа, прилагани в аграрния сектор;
- извършено е изследване на основата на богат емпиричен материал, като са приложени статистико-математически методи (регресионен модел с фиксирани ефекти и логистична регресия). Изведени са закономерности и оценки на въздействие;

- разкрити са зависимости между финансовата помощ с безвъзмезден характер и устойчивите финансови резултати на аграрните предприятия. Аргументира се взаимовръзката „инвестиционна- иновационна активност“.

Посочените основни приноси могат да бъдат определени като опит за допълване и доразвиване на теорията и практиката на безвъзмездното финансиране в аграрния сектор и методическия инструментариум за оценка на неговата ефективност.

V. Препоръки

Високата научна стойност на изследването ми дава основание да препоръчам на докторантката, да продължи изследванията по тази проблематика, като ги разшири и обогати по посока на създаване на модели за оптимизиране на финансирането в аграрната сфера с оглед повишаване на неговата ефективност за земеделските стопанства.

VI. Публикации по дисертационния труд и автореферат

Авторефератът върху дисертационен труд с обем от 47 стандартни страници. В него е отразена коректно структурата, логиката и съдържанието, оценките и изводите изложени в на дисертационния труд. В достатъчна степен са представени анализите, изводите и научните приноси в дисертационния труд.

Към документите са приложени две статии и един доклад от международна конференция в чужбина, едната от статиите е самостоятелна в съавторство, на български език. Всички публикации са на английски език, като статиите са публикувани в престижното списание *Trakia Journal of Science* на Тракийски университет - Стара Загора, едната от статиите е цитирана в чуждестранно издание. Като цяло предоставените от докторанта публикации отразяват съществени части от дисертационния труд и са достатъчни с оглед представянето на основните резултати и приноси пред научната общност у нас и в чужбина.

VII. Заключение и предложение

Представеният дисертационен труд представлява изследване на безспорно актуален и значим въпрос (дори плеада от въпроси), които съответстват на

съвременните постижения и представляват принос в аграрната икономическа теория и практика. Разработен е цялостен, самостоятелен научен труд, който има завършен вид, характеризира се с целенасоченост и задълбоченост при изследване на теоретичните и практико-приложни аспекти за въздействието на финансирането върху аграрния сектор. Поставената основна цел и конкретните задачи на разработката са в цялост успешно постигнати.

Въз основа на гореизложеното с убеденост и отговорност предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждане на образователната и научна степен "Доктор", по научна специалност "Икономика и управление (селско стопанство)", професионално направление 3.8. Икономика, област на виеше образование 3. Социални, стопански и правни науки на Дарина Стоянова Стоянова.

30.03.2023
Варна

Подпис:..

Заличено!

/доц. д-р Т. Турлакова/